

ՀԱՆԳԻՍՏ

Վ. Հ. ԵՍԱՅԻ ՏԱՅԵՑԻՈՅ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏԻ

ՊԱՐՑԵԱԼ սուգ մը Մխիթարայ Թարկին մէջ:

Հ. ԱԹ. Տիրոյեանի մահուանէն ոչ շատ հետո՝ ահա այս երկրորդ կորուստը ուժգին կը ցնցէ զՄիաբանութիւնս:

Սաստիկ հղած էր տպաւորութիւնը՝ այն առաջին անակնկալ լուրին՝ որ Միլանէն կը հաղորդէր մեզ յանկարծական խօթութիւնը ամենուն սիրելի Վ. Հ. Եսայի Վ. Տայեցոյ: Հիւանդութեանց դաւադրութիւն մը պատրաստուած էր իր մէջ, որուն դէմ անգոր Միացին օտար և ազգակից բժիշկներու ամէն փութկոտ ու սիրայօժար խնամք և մարդկային ճիգ. և այդ պատուական անձնաւորութիւնը՝ փետր. 2-ը լուսցընող գրէնը՝ յետ ընդունելու Եկեղեցոյ Ս. Խորհուրդները կ'աւանդէ իր հոգին «Fatebenefratelli»-ի հիւանդանոցին մէջ:

Հանգուցեալը ծնած է Պարտիզակ յամին 1868 Մարտ 4-ին՝ Մկրտութեան աւագանին մէջ կ'ընդունի Պետրոս անունը: Իր ծնողքը Յակոբ և Հռիփսիմէ՝ մտածելով իրենց զակին լուսագոյն դաստիարակութիւնը տալ՝ կը յանձնեն տեղւոյն կաթ. Հայոց Ժողովրդապետ Հ. Ներսէս Զնտոյանին Մխիթարեան վարդապետի խնամքին: Սահմանափակ կ'անդրադառնայ անոր մէջ նկատելի ուշիմութիւն և մասնաւոր յարմարութիւն եկեղեցական վիճակի: Պատանին 1884-ի Յուլիոսին ճամբայ կը դուրս գալ Ս. Ղազար, ուր սակաւօրէն դաստիարակ կ'ունենայ նախ զՀ. Գարեգին Զարբանաւեան, ապա զՀ. Երզնկէս Ոսկանեան և հ. սօկ զՀ. Մկրտչի Եանուղեան. ասոնք են իր ամբողջ դպրոցական լրջանի զըլխաւոր դաստիարակները: Պետրոս ի վարձատրութիւն իր օրինակելի շննասիրութեան ու

մեծ եռանդին՝ կը սքեմաւորուի 1888 Ապրիլ 22-ին, կոշտելով այնուհետեւ Եսայի: 1890 Օգոստոս 31-ին ալ կատարելով Մշտնջենաւոր Ուխտերը կ'անգամակցի Մի. Միաբանութեան: Քահանայական Ս. Ռոմմը կ'առնու բարեկիշ տակ Կիրեղեան Արք. Աբբահօրմէ 1892 Մայիս 1-ին, և Հ. Եսայի իր գործունէութեան անդրանիկ ասպարէզը կը գտնէ վանքիս Նորընծայարանը, ուր կը դասախօսէ 1893-էն մինչև 1898: Հնարգէտէ գործակից կ'ըլլայ Տպարանի, Զեռագրատան (1897-99) և Մատենադարանի (1900-1903) պաշտօնէից, ու նաև «Քաղմակեայ» հանդիսի Խմբագրութեան (1896-1898). նոյնպէս կը կարգուի մայրավանքի ներքին մատակարար կամ տնտես: Հ. Եսայի 1901-ին վարդապետական գաւազան կ'ընդունի Արհիպպատի Կիրեղեանէ: 1903-ով է որ կը փակուի վանքիս մէջ իր գործունէութեան առաջին շրջանը:

Այնուհետև զինքը կը տնտեսը արեւելք՝ դպրոցական և առաքելական գործերու մէջ: Այսպէս 1903-ին Պոլիս կը մեկնի՝ Քաղկեդոնեան վարժարանի ուսուցչութեան. յետոյ կը ստանձնէ Բերայեան վարժարանի Տեսչութիւնը (1907-1909 Սեպտեմբեր). ապա կը կարգուի Քաղկեդոնի վարժարանին փոխ-Տեսչու ու ներքին գործաւ կալ և միևնույն տանն Սեղոս խանի գրապետ:

Հ. Եսայի վարդապետ Պոլսոյ արուարձաններուն մէջ 1911-ին նախ Տեսչու և Մատակարար կը կարգուի Պարտիզակի մեր վանատան ու վարժարանին՝ Հ. Եղ. Վ. Սիրունեանի ժողովրդապետութեան օրով: Հոն լոկկ Մնշիկ կրթական ու շինարարական գործերով կը զբաղի մինչև 1915, յորում կը սկսին տեղահանութեան տագ-

նապալից օրերը. այդ սե հակառակորդին առջև իր կրօնակիցներուն ու ժողովուրդին հետ միա-սին զլիկերու կը ստեղծուի հրաժեշտ տալ իր այդ ցանկալի ծննդավայրին ու կը հասնի Նի-կոմիդիա, ուսկից գրեթէ հրաշքով մը քիչ ժա-մանակէն կը գտնէ ինքզինքն ի Կ. Պոլիս Զի-նադադարէն վերջ չ. Տայեցի նորէն կը դրուի ի Նիկոմիդիա, այս անգամ իբր առաջնորդ վի-նակին. բայց հոս կը ծնայ մինչև քաղաքին լքումը Յունաց կողմանէ: Վերջապէս յետին սպաարէզ կ'ըլլայ իրեն՝ Միաբանութեան յանձ-նուած Պոլսոյ նորաբաց «Բենեդ. Ժե». Հայ Որբանոցը»-ը. այդ օրէն սկսեալ այլևս գիտքն անբաժան կը գտնենք անկէ: Յիշեալ Հաստա-տութիւնը Վենետիկ (Ֆիլեսոյ) փոխադրուելով ինքն ալ իբր անոր ներքին գործիչ Հոգեւոր Հայր միասին կը հասնի. ու երբ Ուրբանոցը վերջնա-կանապէս ի Միլան կը փոխադրուի և հուսկ կը հաստատուի նոր շէնքին մէջ՝ Հ. Տայեցի կը կարգուի Միաբանութենէն միանգամայն Մենա-ւոր Մե. Հարց ի Միլան, զոր կը վարել ցայ-սօրս:

Հանգուցեալ Միսիթարեանի գործունէութիւնը չի սահմանափակուի սակայն կրթական ու մատակարարական ասպարէզներու մէջ: Ան թէ իբր օգն. խմբագրի և թէ սոսկ աշխատակից «Բազմավէպ»ի մէջ ունեցած գրութիւններէն զատ Հայ Գրականութեան ընծայեց 1899 թուա-կանին երկու կարեւոր ու թանկագին երկասի-րութիւններ, որոնցմէ մին Ս. Ուրանաս Ողբիչսան, գրիոյ Հայրապետի յառերը՝ զոր հրատարակեց բազմատուութեամբ բազմաթիւ գրչազրաց (էջ 647), երկրորդը՝ «Անկանոն Գիրք Նոր Կտակարա-նաց» (Հտր. Բ), որ կը ներկայացնէ Նոր Կտակա-րանին վերաբերեալ շարք մը անվաւեր գրուած-ներ, որոնք զանազան դարերու մէջ թարգմա-նուած են այլևայլ անձերէ:

Հ. Եսայի Տայեցի Հին և Նոր Մատենադրու-թեան իսկապէս սիրող ու շեմօքէն նուիրող մէր: Եոյժ կը հետաքրքրէր զինքը հրապարա-կի վրայ լոյս տեսած ամէն ազգային երկով ու մատենա և հիտամուտ կ'ըլլար անոնցմէ ձեռք ձգելու: Գրական ամէն հիւղի վերաբերեալ ա-տաղմներ պրպտելու շատ գնահատելի սովորու-թիւնն ունէր. դժբախտաբար սակայն մեծ աղէ-տին զոհ գացած է իր հաւաքածոներէն մեծ մասը, մանաւանդ զաւստակա՛ն հայերէնի ճոխ քառարանը: Իրմէ կը ծնայ այսօր իբր անսիրկ

երկասիրութիւն «Գեորգ Ապտուրյան»ի վրա շահեկան ուսումնասիրութիւն մը, զոր ճոխացու-ցած էր յարակից պատմական տեղեկութիւններով և անսիրկ վաւերաթղթերով: Գործը պատրաստ է ամբողջապէս, ինչպէս ինքն իսկ կ'ըսէր. կ'իմա-նանք այժմ որ նոյն իսկ կարեւոր քիչները պատրաստել տուեր էր ու միտք ունէր մօտ ա-տենէն տպագրութեան տալու՝ ի՞նչ սե գերան-դին վաղաժամ չ'ենէր այսօր անոր կեանքը:

Հ. Տայեցեւոյ մահուան բօթը Միսիթարեան շրջանակէն դուրս եւ շատ մեծ ցաւ պիտի պատ-ճառէ, մասնաւորապէս Թուրքիոյ նախկին մայրա-քաղաքին մէջ, ուր հանգուցեալը բաւական տարի-ներ ապրելով լայն համակրութիւն վաստակած էր իր անկեղծ, զուարթ և ընտանի խօսակցութեամբ և սրտին անօրինակ բարութեան համար: Զա-մէնքը կը սիրէր և ամէնքէն կը սիրուէր: Շատ հաճելի էր իր ընկերութիւնը, որով յաղգտու կը գիւթէր կարծես իր խօսակիցը. առ ինքն մօտե-ցողին հետ դիրաւ բարեկամանալու զաղտնիքն ունէր, և այս՝ ստուգիւ անկեղծ ու ընդանի էր իր մէջ. անոր համար ուր որ ապրած է, ինչ շրջանակներէ որ անցած է ան՝ անոյ յիշատակ մը՝ ծաղիկ մը բոյրն է թողած: Եւ արդէն իր յուղարկաւորութեան օրը յնչտուեցաւ այդ ի Միլան սգակիրներու բազմութեամբ: Ներկայ եղած է գրեթէ ամբողջ Հայ Գաղութը և իտա-լացի համակիրներու ստուար բազմութիւն մը. իսկ Մե. Վարժարանի բոլոր թաղեցիք ժամով առաջ զացեր ու տեղ գրաւեր են Գերիգմանա-տան մէջ:

Յետ կատարելու Հիւանդանոցի մատրան մէջ տխուր արարողութիւնը Մե. Վարդապետներուն կողմէ՝ կը շարժի սգաւոր թափորը դէպի «Mo-numentale» կոչուած գերեզմանատունը: Հայ ուսանողներ՝ և Մե. սկստուական խումբը կը շրջապատեն մեռելակիր կառքը. առջևէն կ'եր-թան կարգաւ մեր օրերը և իտալական վար-ժարանի աշակերտներու դաս մը, իսկ դազաղին կը հետեւի ամբողջ հայ և իտալացի ժողովուրդը: Ողբացեալ Միսիթարեանին մարմինը հուսկ կ'ամ-փոփուի Բառնաբեան Միաբանից բաժնին մէջ: Նկատելով մեր սիրելի Հանգուցեւոյն հոգեկան գեղեցիկ ձիւրբը՝ քրքան յարմար կու գայ ի խորոց վշտաթախիծ սրտի գոչել. «Տէ՛ր, ընկ աղանկեաց օղապարից խառնեալ զսա սուրբ երամից»:

Հ. Ղ. ՏԱՅԵՆՆԵ

